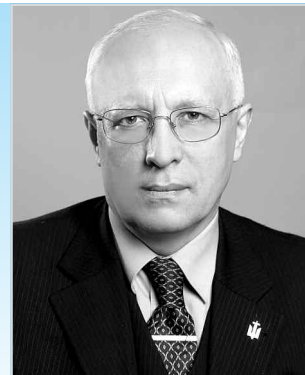

Олег Соскін,
директор Інституту трансформації суспільства,
професор Національної академії управління

Сучасний етап кризи в Україні: фінансово-економічні та соціальні загрози

Всеохоплююча криза продовжує висмоктувати Україну. У першому півріччі 2009 р. не тільки не відбулося покращення чи стабілізації в соціально-економічній, фінансовій та грошово-банківській сферах розвитку України, а навпаки, ситуація ще більше загострилася і набула стійкого структурного й системного негативного характеру як на макро-, так і на мікрорівні. Якщо відкрита фаза кризи у IV кв. 2008 року розпочиналась у грошово-банківській сфері та на іпотечному ринку, а потім поступово перекинулася на такі галузі, як будівництво і виробництво будівельних матеріалів, металургія, хімічна промисловість, машинобудування, то у I півріччі нинішнього року процеси падіння охопили торгівлю (як внутрішню, так і зовнішню), інвестиційну галузь (особливо це стосується обсягу прямих капіталовкладень), транспорт, сферу послуг, відпочинок та туризм, готельний і ресторанный бізнес. Почалося стрімке зниження рівня зайнятості та зростання безробіття. Тиск на внутрішній ринок робочої сили істотно посилюється через повернення до країни сотень тисяч заробітчан, які працювали поза межами Батьківщини. До цих негараздів потрібно додати кризу державних та місцевих фінансів і бюджету. Якщо викласти макроекономічною мовою всі перелічені вище ознаки фази падіння кризового циклу в Україні, то це означає, що наша держава сьогодні має обмежені можливості самостійно підтримувати процес відтворення вже не тільки на рівні прирощення додаткового продукту, створення нового багатства (розширене), а й на рівні самозабезпечення (просте). Ми проїдаємо своє національне багатство, і масштаби цього ентропійного процесу зростають.

Попри те, що чисельність населення України щороку скорочується в середньому на 300 тис. осіб, нам не вистачає доходів навіть для того, щоб задовольняти основні потреби, що передбачають його фізичне відтворення, не кажучи вже про соціальні та інтелектуальні потреби. Таким чином, процес відтворення в Україні втрачає розширений характер. Фази виробництва, розподілу, обміну та споживання деградують. Банківська сфера, розвиток якої є передумовою нормального процесу відтворення, увійшла у фазу відкритої руйнації. Всі фінансові, грошові, банківські, економічні та соціальні показники за I півріччя 2009 р. свідчать, що Україна невідворотно наближається до внутрішнього дефолту. Такого висновку я дійшов на базі комплексного аналізу процесів – у їх кількісній та якісній формах, які нині відбуваються в усіх царинах господарської діяльності

України. Отже, розглянемо та проаналізуємо основні соціально-економічні, грошово-банківські та бюджетно-фінансові загрози існуванню України як держави, які загострилися, викристалізувались і навіть набули незворотного характеру протягом I півріччя 2009 р.

Попередні дослідження стану української економіки та кризових явищ, зокрема тих, що були притаманні їй у 2005–2008 роках, містяться в моїх працях [1–7].

Представлений у цій статті аналіз системи фінансово-економічних та соціальних загроз – як на рівні дії кожної окремої загрози, так і на загальному рівні їх сукупного впливу – є оригінальною розробкою автора. Запропонований підхід дозволяє нам спрогнозувати подальший розвиток економіки країни і стверджувати, що у жовтні-грудні 2009 р. розпочнеться друга фаза тотальної соціально-економічної кризи, яка може завершитися внутрішнім дефолтом України.

Фінансово-економічні та соціальні загрози, що постали перед Україною на сучасному етапі:

1. Знецінення національної валюти.

Ця загроза проявилась у формі стрімкої, обвальної девальвації гривні. В Україні у період з жовтня 2008 р. по липень 2009 р. гривня здевальвувала на 60%: у жовтні минулого року 1 дол. США коштував 5 грн., у липні 2009 р. – 7,6 грн. Такого карколомного знецінення відносно провідних вільноконвертованих валют не знала жодна національна валюта у світі у часи нинішньої кризи. Через здешевлення гривні сукупна вартість потенціалу України в рамках світового господарства зменшилася наполовину.

Унаслідок девальвації нашої національної валюти значно подорожчав імпорт усіх товарів, особливо енергоносіїв, у перерахунку на гривні. Якщо до початку кризи українські громадяни сплачували за 1 тис. кубометрів газу понад 350 грн., або майже \$70, то через девальвацію ця цифра скоротилася до \$40. Тепер Уряд прийняв рішення з 1 жовтня 2009 р. підняти для населення ціну на газ у гривнях на 20% і щоквартально збільшувати її протягом 2010 р. Але населення більше заробляти не стало і воно не винне, що внаслідок недоугої, хибної діяльності Уряду та Національного банку України відбулася девальвація національної валюти. Найгірше, що нині немає жодної впевненості в тому, що у жовтні-листопаді 2009 р. курс гривні не впаде до 10 грн. Подібна ситуація на грошовому ринку дуже нагадує

1993–1995 рр., коли відбувалася астрономічна девальвація українського карбованця, який виконував тоді роль сурогатної національної валюти.

2. Підвищення рівня інфляції.

За перше півріччя 2009 р. офіційний рівень споживчої інфляції склав 8,6% (див. табл. 1). Як відомо, Кабінет Міністрів України запропонував, а Верховна Рада затвердила рівень інфляції на 2009 р. у розмірі 9,5%. Отже, за півроку темп інфляції вже майже досяг річної позначки.

не дає розвиватися стратегічним проектам, не дозволяє знизити облікову банківську ставку за кредитами.

3. Зростання обсягу грошової маси як фактор, що безпосередньо спричинює девальвацію та інфляцію національної валюти.

Суттєвим ударом по економіці України стало механічне збільшення грошової маси (готівкової та безготівкової) в обігу. Особливо це стосується готівкової гривні. У річному вимірі (кінець червня 2008 р. до кінця червня 2009 р.) її обсяг збільшився з 124 742 млн. грн.

Таблиця 1. Індекс споживчих цін, 2009 рік *

Місяць	Зміна ІСЦ, %				Базовий індекс споживчих цін, %	
	до попереднього місяця	до грудня попереднього року	до відповідного періоду	до відповідного місяця попереднього року	до попереднього місяця	до грудня попереднього року
січень	102,9	102,9	122,3	122,3	102,8	102,8
лютий	101,5	104,4	121,6	120,9	102,7	105,6
березень	101,4	105,9	120,4	118,1	101,8	107,5
квітень	100,9	106,9	119,1	115,6	101,0	108,6
травень	100,5	107,4	118,2	114,7	100,6	109,2
червень	101,1	108,6	117,6	115,0	100,9	110,2

*Примітка: Тут і далі наводяться дані Національного банку України, представлені на сайті <http://www.bank.gov.ua>

Достатньо нагадати, що у 2008 р. інфляція, за офіційними даними, сягала понад 23%, а за експертними оцінками – майже 30%. Зрозуміло, що і зараз не можна погодитись із показником офіційної інфляції. Експерти свідчать, що рівень споживчої інфляції у I півріччі 2009 р. становив щонайменше 15%. Ця цифра органічно корегується з рівнем девальвації гривні. Якщо останній дорівнює 60% з жовтня минулого року, а річна інфляція за 2008 р. вимірювалася в середньому 25–27% (середнє арифметичне офіційної та експертної оцінки), то можна спрогнозувати, що річна споживча інфляція у 2009 р. становитиме близько 30%. І це ще буде не найгірший показник. (Принагідно нагадаємо, що у 1993 році індекс інфляції склав 10257%.) Такий високий рівень інфляції швидко знецінює доходи українських громадян, підриває їх купівельну спроможність, істотно погіршує рівень життя населення, руйнує підприємницьке середовище,

до 153 154 млн. грн. (див. рис. 1 та рис. 2). Необґрунтована емісія готівкової гривні призвела до переповнення каналів обміну, а відтак – до зростання споживчої та виробничої інфляції.

Перманентне поповнення обігу готівкою значною мірою збільшує її частку в загальному обсязі грошової маси: на початку січня 2008 р. це співвідношення становило 27,9%, на початку січня 2009 р. – 29,2%, наприкінці червня 2009 р. – 32,4%. Зростання питомої ваги готівки, що обертається поза банками, свідчить про збільшення тіньового сектору. Сьогодні його частка в економіці країни, за експертними оцінками, сягає 50–60% ВВП.

4. Зменшення золотовалютних резервів Національного банку України.

Процес зменшення золотовалютних резервів НБУ триває з серпня 2008 р., коли вони досягли найбільшої

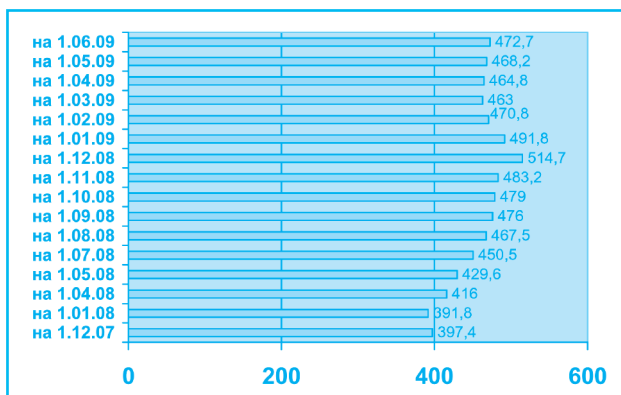

Рис. 1. Загальний обсяг грошової маси, млрд. грн.

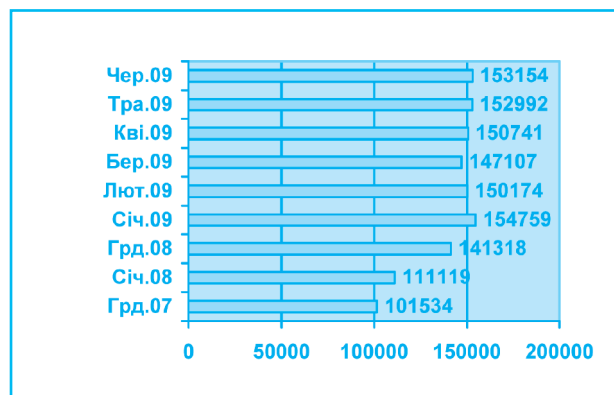

Рис. 2. Обсяг готівкової грошової маси (М0), млн. грн.

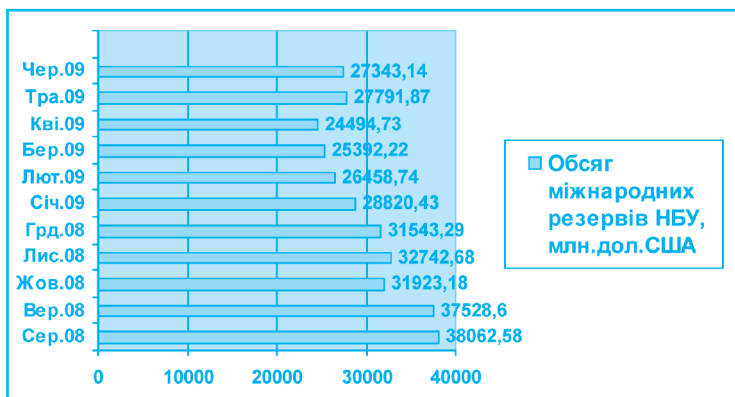

Рис. 3. Обсяг міжнародних резервів НБУ, млн. дол. США

відмітки у \$38,062 млрд., і дотепер, тобто вже десять місяців поспіль. На кінець червня 2009 р. золотовалютні запаси НБУ склали \$27,343 млрд. (див. рис. 3). У серпні міжнародні резерви Нацбанку становили \$28,871 млрд., що на \$764,1 млн. менше, ніж у липні ц.р.

Золотовалютні резерви НБУ були б ще меншими, якби не надана нам Міжнародним валютним фондом позика на суму \$16,5 млрд., більша частина якої вже надійшла трьома траншами в Україну. Внаслідок стрімкого скорочення золотовалютних резервів НБУ дедалі важче виходити на міжбанківський валютний ринок і підтримувати курс гривні. Ситуація ускладнюється ще й тим, що структура золотовалютних резервів Нацбанку погіршується. Хоч реальну інформацію щодо складу та якості золотовалютних запасів Нацбанк приховує, можна висунути версію, що активи, в яких НБУ тримає більшу частину цих резервів, а саме ті, що розміщені в США, не мають достатньої ліквідності. Відповідно це створює ще більші проблеми щодо можливості НБУ гарантувати стабільний курс гривні, вже не кажучи про те, щоб його зміцнити. За перше півріччя 2009 р. Національний банк України на підтримку курсу гривні витратив \$6,27 млрд. (обсяг інтервенцій НБУ на валютному ринку в січні-червні п. р.). Поза сумнівом, восени і взимку 2009 року втрати золотовалютних резервів НБУ стануть ще вагомішими. На мою думку, критичною межею для Національного банку буде зменшення резервів до \$20 млрд. Імовірно є саме такий розвиток подій, особливо на тлі стрімкого зростання зовнішнього валового, насамперед державного, боргу України.

5. Збільшення зовнішнього боргу України.

На кінець першого півріччя 2009 р. валовий (державний і корпоративний) зовнішній борг України сягнув \$90 млрд. Власне державний борг (зовнішній та внутрішній) станом на 30.06.2009 р. перевищив \$19,4 млрд. (понад 148 млрд. грн.). Борг перед Міжнародним валютним фондом, як зазначалося вище, становитиме на кінець 2009 року \$16,5 млрд., з яких Україна вже отримала \$10,6 млрд. (перший транш – \$4,5 млрд., другий – \$2,8 млрд., третій транш – \$3,3 млрд.). Фактично саме завдяки цьому кредиту МВФ Уряд України й обслуговує зовнішній державний борг. Інших можливостей ні в НБУ, ні у Кабміні немає.

Не краща ситуація і щодо обслуговування зовнішнього корпоративного боргу країни. Українські корпорації (промислові, банківські, торгові та фінансові) докладають відчайдушних зусиль для реструктуризації своїх зовнішніх позик, які вони зробили протягом ос-

таних кількох років. Велика провина за це лежить на НБУ, який не здійснював відповідного моніторингу щодо масового запозичення українськими корпораціями кредитних ресурсів у 2005–2008 рр. на зовнішніх валютних ринках. Власне, голова НБУ Володимир Стельмах сам навів такі дані, що рентабельність валютних операцій українських банків у листопаді 2008-го – лютому 2009 р. становила 200–900% річних [8]. Тільки до кінця 2009 року українським корпораціям потрібно погасити боргів на суму понад \$20 млрд.

6. Збільшення внутрішнього державного боргу України.

Збільшення своїх фінансових потреб і неконтрольованих витрат Уряд України покриває за рахунок випуску облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), обсяги яких дедалі зростають. Саме ОВДП стали одним із основних інструментів, завдяки якому Кабінет Міністрів здійснює покриття дефіциту державного бюджету. Якщо станом на 3.11.2008 р. вартість ОВДП, які знаходяться в обігу, за сумою основного боргу оцінювалася в сумі 8 223,38 млн. грн., то на кінець року вона збільшилася до 17 605,94 млн. грн., а на 5.01.2009 р. – до 29 157,93 млн. грн. На 30.06.2009 р. в обігу вже було ОВДП на суму 40 455,82 млн. грн., а на 27.07.2009 р. – 51 333,74 млн. грн. Така негативна динаміка продовжується до сьогодні (див. рис. 4 та рис. 5). Водночас, Уряд приховує інформацію про те, які структури під величезні відсотки (до 28% річних) викупують ці ОВДП.

По суті, Кабмін використовує випуск ОВДП як механізм прямої неконтрольованої НБУ емісії гривні,

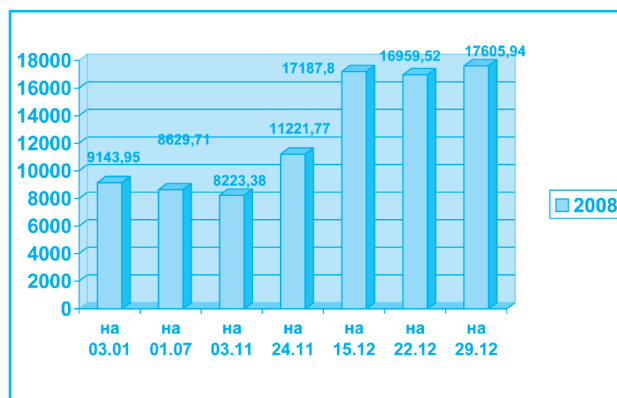

Рис. 4. ОВДП, показники у 2008 р., млн. грн.

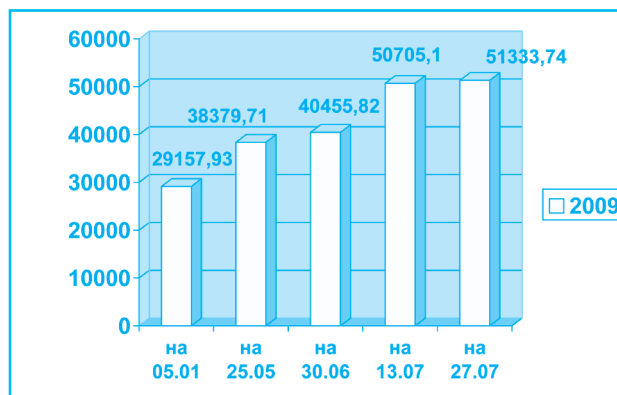

Рис. 5. ОВДП, показники у 2009 р., млн. грн.

що призводить до автоматичної девальвації гривні та зростання рівня інфляції.

7. Криза банківського сектору України.

За сім місяців 2009 року доходи банків порівняно з відповідним періодом минулого року зросли на 44,7% і склали 84,5 млрд. грн. Витрати банків за цей самий період зросли порівняно з відповідним періодом минулого року на 93,4% і сягнули 102,8 млрд. грн. Збитки українських банків за сім місяців 2009 року склали 18,3 млрд. грн. Майже 3,2 млрд. грн. внутрішнього і більше 1,5 млрд. дол. зовнішнього боргу необхідно сплатити українським банкам у другій половині ц. р.

Упродовж семи місяців 2009 р. НБУ ввів тимчасову адміністрацію у 16 українських банках, що, по суті, означає їх банкрутство. Уже навіть нефахівцям зрозуміло, що НБУ не здатний здійснити ефективну санацію банків, де введено тимчасове керівництво. Подібний непрофесіоналізм керівництво Нацбанку демонструвало й раніше. Достатньо згадати історії з банкрутством таких банків, як «Україна», «Інкомбанк», «Денді», «Відродження» та ін. І сьогодні немає жодних підстав очікувати, що НБУ зможе полегшити ситуацію в банках, де введено тимчасову адміністрацію. На допомогу Нацбанку прийшов Кабінет Міністрів, який націоналізував три банки – «Родовід», «Київ» та «Укргазбанк». Для цього Уряд витратив 10 млрд. грн., увійшовши у статутний капітал значених банків шляхом придбання акцій додаткової емісії в обмін на ОВДП, і наразі ціною великих зусиль здійснює виплату депозитів фізичним особам – вкладникам банку «Родовід». Але він ще не почав повною мірою обслуговувати поточні платежі юридичних осіб по сумах, які були на рахунках їх клієнтів до введення в «Родовіді» тимчасового управління. Подібна ситуація і в двох інших банках, які націоналізовані державою, – «Київ» та «Укргазбанк». Що ж стосується таких банків, як «Укрпромбанк» і «Надра», що входять до першої двадцятки найбільших банків України, то тут тільки борги за депозитами фізичним особам становлять сумарно (по двом банкам) понад 15 млрд. грн., а ще й нереструктуровані зовнішні борги. Стосовно подальшої долі названих банків Уряд та НБУ перебувають у розгубленості, оскільки їх рекапіталізація потребує величезних коштів, яких держава не має. За оцінками експертів, близько 80% українських банків можуть зазнати банкрутства.

Українські комерційні банки,

де введено тимчасову адміністрацію

Станом на 10 квітня 2009 р. тимчасову адміністрацію було введено в 11 українських банках. Станом на 17 липня 2009 р. тимчасова адміністрація діє у 16 українських банках:

1. ТОВ «Укрпромбанк» (пост. Правління НБУ від 20.01.2009 № 19/БТ)
2. ВАТ КБ «Надра» (пост. Правління НБУ від 10.02.2009 № 59)
3. ПАТ «Родовід Банк» (пост. Правління НБУ від 13.03.2009 № 138 із змінами, внесеними пост. Правління НБУ від 18.03.2009 № 142; 10.06.2009 ухвалена постанова КМУ № 580 «Про капіталізацію Відкритого акціонерного товариства «Родовід Банк»)
4. ПАТ АБ «Укргазбанк» (пост. Правління НБУ від 09.06.2009 № 336; 10.06.2009 ухвалена постанова КМУ № 567 «Про капіталізацію Відкритого акціонерного товариства АБ «Укргазбанк»)
5. ВАТ Банк «БІГ Енергія» (пост. Правління НБУ від 13.03.2009 № 134)

6. ПАТ «АКБ «Київ» (пост. Правління НБУ від 09.02.2009 № 53; 10.06.2009 ухвалена постанова КМУ № 566 «Про капіталізацію Акціонерного комерційного банку «Київ»)

7. ТОВ КБ «Захід інкомбанк» (пост. Правління НБУ від 12.02.2009 № 68)

8. ВАТ «Селянський комерційний банк «Дністер» (пост. Правління НБУ від 16.04.2009 № 229)

9. АКБ «Національний кредит» (пост. Правління НБУ від 19.12.2008 № 439)

10. АБ «Банк регіонального розвитку» (пост. Правління НБУ від 23.03.2009 № 157)

11. ВАТ КБ «Причорномор'я» (пост. Правління НБУ від 30.01.2009 № 37)

12. АКБ «Одеса-банк» (пост. Правління НБУ від 19.02.2009 № 81)

13. АКБ «Транс банк» (пост. Правління НБУ від 28.02.2009 № 97)

14. ТОВ КБ «Арма» (пост. Правління НБУ від 16.04.2009 № 230)

15. ВАТ «КБ «Володимирський» (пост. Правління НБУ від 17.07.2009 р. № 407)

16. ВАТ «Банк Столиця» (пост. Правління НБУ від 20.07.2009 № 408)

На мою думку, виходом із ситуації, що склалася, може бути емісія векселів багаторазового використання з відповідним терміном обігу або інших цінних паперів, під гарантії комерційного банку, який їх випустив, а також НБУ та Кабінету Міністрів.

Доречною є пропозиція передати пасиви «Укрпромбанку» та банку «Надра» іншим банкам, насамперед державним, а ці банки ліквідувати. Водночас, практична реалізація такого рішення одразу наштовхнеться на проблему: хто забезпечить реальні надходження відповідних коштів до банків, які стали новими власниками депозитів збанкрутілих банків?

8. Незадовільний стан платіжного балансу держави.

Велику загрозу соціально-економічному буттю української держави становить від'ємне сальдо платіжного балансу. За перше півріччя 2009 року воно набуло сталого характеру і досягло \$7,288 млрд., у липні ця цифра збільшилася до \$8,232 млрд. На практиці це означає, що Україна як на рівні державної машини і суб'єктів підприємницької діяльності, так і фізичних осіб споживає більше матеріального продукту, ніж виробляє.

До того ж дефіцит платіжного балансу сформувався і за поточним, і за фінансовим рахунком. За січень-липень 2009 року дефіцит поточного рахунку становив \$1,2 млрд. порівняно з \$7,3 млрд. в аналогічному періоді 2008 року завдяки різкому скороченню від'ємного сальдо зовнішньоторговельного балансу (у 5,3 раза – до \$1,7 млрд. проти \$8,9 млрд. в січні-липні 2008 року). Фактично відбувається перманентна руйнація експортного сектору економіки держави.

За січень-липень п.р. від'ємне сальдо за фінансовим рахунком оцінено в \$7 млрд., тоді як за відповідний період 2008 р. воно було додатним (\$12,1 млрд.). Це пояснюється тим, що порівняно з попереднім роком значно знизилася обсяги притоку іноземної готівки в усіх секторах економіки. Надходження прямих іноземних інвестицій в Україну в червні 2009 р. залишилось на такому ж низькому рівні, як і в травні – \$204 млн. Чистий приток прямих іноземних інвестицій в Україну за перше півріччя 2009 р. оцінено в \$2,1 млрд., що в 2,7 раза мен-

ше, ніж у відповідному періоді минулого року (\$5,5 млрд.).

Окрім того, на відміну від попереднього року виплати за борговими зобов'язаннями приватного сектору значно перевищили обсяги нових залучень. Від'ємне сальдо за операціями з кредитами та облигаціями приватного сектору за січень-червень 2009 р. становило \$3,5 млрд. (порівняно із \$7,8 млрд. чистих залучень за січень-червень 2008 р.).

Обсяги приросту готівкової валюти поза банками за січень-червень 2009 р. становили \$4,6 млрд., що на 20,3% більше порівняно з відповідним періодом 2008 р. (\$3,8 млрд.). Обсяги відтоку за операціями з цінними паперами та поверненням прямих інвестицій за 6 місяців п.р. оцінено в \$196 млн. порівняно з \$1,5 млрд. за аналогічний період минулого року.

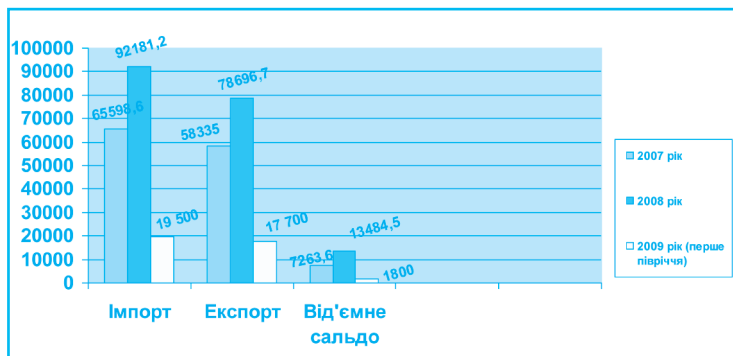

Рис. 6. Показники зовнішньоторговельного балансу України, млн. дол. США

Стрімко погіршився і стан зовнішньоторговельного балансу, про що свідчать дані, представлені на рис. 6.

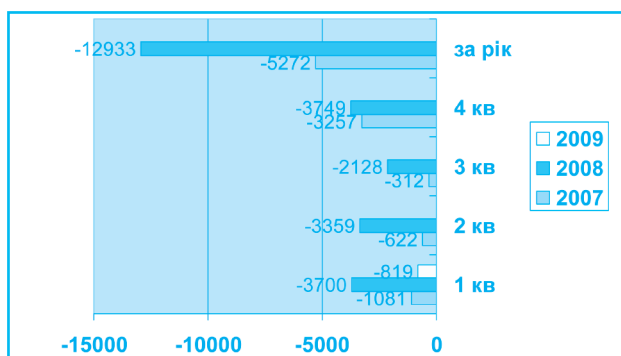

Рис. 7. Динаміка платіжного балансу України. Рахунок поточних операцій, млн. дол. США

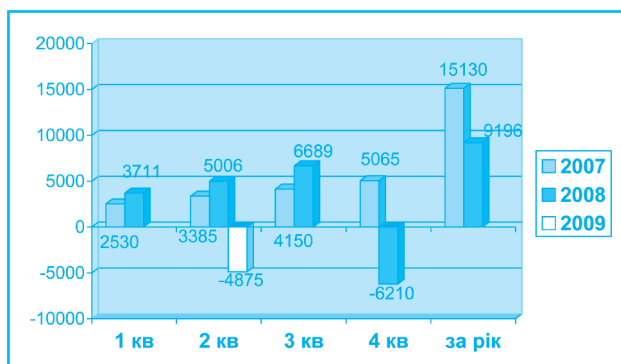

Рис. 8. Динаміка платіжного балансу України. Рахунок операцій із капіталом та фінансових операцій, млн. дол. США

Негативна ситуація склалась і з поточним рахунком платіжного балансу (див. рис. 7 та рис. 8).

На кінець 2008 року зведений платіжний баланс України мав від'ємне сальдо в сумі \$3,209 млрд., а за січень-липень 2009 року – \$8,2 млрд.

Обсяги експорту за 6 місяців 2009 р. становили \$17,7 млрд., що на 46,2%, або на \$15,2 млрд. менше, ніж у січні-червні 2008 р. Обсяги імпорту за цей самий період дорівнювали \$19,5 млрд., зменшившись у 2,2 раза (або на \$22,5 млрд.) порівняно з відповідним періодом минулого року.

Доходне сальдо поточних трансфертів оцінено у \$258 млн., що на 5,5% менше, ніж у червні 2008 р. Зменшення профіциту за цією статтею значною мірою обумовлено скороченням (на 14,4% порівняно з аналогічним періодом минулого року) грошових переказів, отриманих домогосподарствами з-за кордону (гроші заробітчан, які працюють за межами країни).

9. Поступова руйнація державних фінансів.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» доходи Держбюджету на 2009 рік визначені у сумі 239 215 055,4 тис. грн., у тому числі доходи загального фонду Держбюджету – у сумі 183 980 698,8 тис. грн. та доходи спеціального фонду Держбюджету – у сумі 55 234 356,6 тис. грн. Затверджені Законом видатки Державного бюджету України на 2009 рік становлять 267 677 383,5 тис. грн., у тому числі видатки загального фонду Держбюджету – у сумі 193 640 548,9 тис. грн. і видатки спеціального фонду Держбюджету – у сумі 74 036 834,6 тис. грн. Граничний розмір дефіциту, запланований Держбюджетом-2009, становить 31 105 000,0 тис. грн., запозичення – 88 849 368,7 тис. грн. [9].

Показники ж виконання Державного бюджету невтішні. За I півріччя ц.р. мобілізовано доходів до загального та спеціального фондів Державного бюджету в сумі 90 464,5 млн. грн. (з урахуванням відшкодування ПДВ і без урахування власних надходжень бюджетних установ), або 104,1% планових показників січня-червня 2009 року. Недовиконання державного бюджету за I півріччя становить 30 млрд. грн. Зростає заборгованість із заробітної плати: з початку 2009 року на підприємствах України вона зросла на 26,8% і на 1 червня становила 1,507 млрд. грн. (у липні заборгованість збільшилася до 1,639 млрд. грн.).

Можна спрогнозувати, що розмір дефіциту Державного бюджету за загальним фондом на кінець року сягне близько 40 млрд. грн., а в цілому Державного бюджету – понад 60 млрд. грн. Стрімке зростання дефіциту Державного бюджету наближає його до краху, що відповідно призведе до внутрішнього дефолту України. Єдиним виходом із критичної ситуації, що склалася, має бути негайний секвестр Держбюджету-2009.

10. Фактичне банкрутство Пенсійного фонду України.

Надходження до Пенсійного фонду України впродовж останнього року значно скоротилися, позаяк багато підприємств унаслідок фінансово-економічної кризи припинили свою діяльність, а працівників або звільнили, або відправили в неоплачувані відпустки. Оскільки зарплата не нараховується, тож і відрахування до Пенсійного фонду припинилися.

Згідно з Бюджетом Пенсійного фонду України на 2009 рік (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 235 від 11 березня 2009 року) залишок коштів у Пенсійному фонді на початок 2009 року становив 3 506 200 тис. грн.

Бюджетом Пенсійного фонду України на 2009 рік передбачено отримання доходів на суму 150 736 130,6 тис. грн., зокрема за такими статтями:

- власні надходження в сумі 111 407 137,5 тис. грн. (сума власних доходів з урахуванням залишку коштів Пенсійного фонду на початок 2009 року становить 114 913 337,5 тис. грн.);
- кошти Держбюджету України – 35 822 793,1 тис. грн. Загальний обсяг видатків, запланований Бюджетом Пенсійного фонду на 2009 рік, становить 163 466 957,3 тис. грн., у тому числі видатки за рахунок власних надходжень – 130 341 068,4 тис. грн., за рахунок коштів Державного бюджету – 33 448 101,9 тис. грн.

Згідно з Бюджетом Пенсійного фонду України на 2009 рік, видатки Пенсійного фонду перевищують його доходи на 13 053 039,7 тис. грн.

Відповідно до затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України Бюджету Пенсійного фонду України на 2009 рік, для покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду України для виплати пенсій з Держбюджету України на 2009 рік виділяються кошти в сумі 13 053 039,7 тис. грн.

Отже, за рахунок коштів Державного бюджету сумарно на потреби Пенсійного фонду на 2009 рік планувалося виділити 46 501 млн. грн. (33 448 млн. грн. + 13 053 млн. грн.). Нинішня криза підтвердила цілковиту хибність пенсійної системи України та необхідність її якісної зміни. Я неодноразово пропонував модель нової пенсійної системи. Однак, на жаль, кланова кліка, яка сьогодні керує українською державою, не здатна провести кардинальну реформу в цій сфері на користь державі та її громадян.

За підсумками 7 місяців 2009 р. планові показники доходної частини Пенсійного фонду виконано на 103,9%, видаткової частини – на 100%. Фактично ж виконання зобов'язань щодо пенсійних виплат стало можливим за рахунок отриманих Пенсійним фондом позичок із Державного бюджету. На покриття дефіциту Фонд отримав з бюджету позики в сумі 20,0 млрд. грн., а погасив, з урахуванням залишку боргу попереднього року (1,3 млрд. грн.), 11,5 млрд. грн. Станом на 1 серпня 2009 року його заборгованість перед Державним бюджетом за отримані позички складає 9,8 млрд. грн. За січень-липень залишок коштів бюджету Пенсійного фонду на

кінець звітного періоду зменшився більш ніж у 3 рази (з 3,5 до 1,0 млрд. грн.). Це є критичним з огляду на те, що в бюджеті Пенсійного фонду не передбачено резерву коштів для поточних потреб. Ситуація ускладнюється зростанням недоїмки, яка поглиблюється збільшенням заборгованості із виплати заробітної плати та невиконання графіка погашення заборгованості із сплати внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування [10].

Наведені дані свідчать про те, що Пенсійний фонд України сьогодні перебуває на межі банкрутства.

11. Падіння валового внутрішнього продукту та інших економічних показників.

Процес неухильного зменшення ВВП є однією із стрижневих загроз для економіки України. Наша країна має найвищі темпи падіння валового внутрішнього продукту у світі у 2009 р. А ВВП, як відомо, є інтегральним показником стану розширеного відтворення на національному рівні. Обсяги падіння ВВП за січень-липень 2009 року порівняно з аналогічним періодом 2008 року становлять 25,6%. Індекс виробництва базових галузей за січень-червень 2009 р. впав на 28,9%. Зменшення обсягів промислового виробництва в січні-червні 2009 р. зафіксовано на позначці 31,1%. Відбулося падіння у сфері машинобудування, хімічній та будівельній галузях, виробництва будівельних матеріалів. Обсяги оптової торгівлі зменшилися на 30%, роздрібною – на 25%. Падіння у сфері послуг сягнуло 25–30%.

Виробництво продукції машинобудування в липні ц.р. зменшилося на 52,9% в річному вимірі (у червні – на 48%). Харчова промисловість демонструє зменшення виробництва на 8,7%. Продовжується істотне падіння обсягів будівництва: -54,3% в липні в річному вимірі, 54,3% – за 7 місяців. Обсяги роздрібною торгівлі за січень-липень 2009 року зменшилися на 15,9% порівняно з відповідним періодом минулого року, в липні п. р. падіння цієї галузі становило 19,5%.

Єдина сфера, де за перше півріччя 2009 року відбулося зростання, це виробництво алкогольних та тютюнових виробів (див. *табл. 2*).

Наведені показники свідчать про те, що економіка нашої країни перебуває у стані перманентного колапсу і навряд чи зможе відновитись, в усякому разі у стислі строки. По суті, в Україні відбувається незворотна руйнація високотехнологічних укладів та відповідна примітивізація господарства, а українське суспільство перетворюється на карнавальну націю, яка прагне тільки «хліба і видовищ».

Таблиця 2.
Виробництво алкогольної та тютюнової продукції в Україні, по місяцях 2009 року

Продукція	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень
Горілка, інші міцні спиртові напої, млн. декалітрів	2,5	2,9	3,5	3,9	4,9	6,3
Пиво солодове, включаючи пиво безалкогольне і пиво з вмістом алкоголю менше 0,5%, млн. декалітрів	14,8	17,4	23,3	28,1	37,3	34,4
Сигарети, які містять тютюн, або суміші тютюну з заміниками тютюну, млрд. шт.	7,7	9,4	9,9	11,2	8,4	8,4

12. Збільшення рівня безробіття.

За офіційними даними, у червні 2009 р. рівень безробіття в Україні склав 2,4%, що на 0,2 процентних пункти менше порівняно з даними травня 2009 р. У червні безробітними були 658,5 тис. осіб, що на 77,8 тис. осіб менше, ніж у травні цього року. Водночас, за експертними даними, приховане безробіття в Україні кількісно оцінюється у 2 млн. осіб.

Можна стверджувати, що число безробітних і надалі буде збільшуватися. Адже літо закінчується, сільське господарство, сфера послуг і відпочинку мають сезонний характер, до того ж в Україну повертаються заробітчани з-за кордону.

Безробіття набуває стагнуючого характеру. Особливо це стосується великих промислових підприємств, зокрема, машинобудівної, металургійної, хімічної галузей. Безробіття призводить до деморалізації, декваліфікації працівників, втрати їх стабільного соціального статусу, переворення у люмпенів та маргіналів. Масове застійне безробіття є причиною істотного зменшення надходжень до Пенсійного фонду.

13. Криза газового сектору України.

Криза газового сектору, яка в Україні є перманентною, поступово наближається до фази колапсу. Наразі наша країна не спроможна оплатити споживання газу, обсяги якого за перше півріччя 2009 року становили 24,06 млрд. куб. метрів (див. табл. 3). До речі, за січень-червень 2009 р. було поставлено з Росії та видобуто власного газу загалом 16,59 млрд. куб. м (8,18 млрд. куб. м з Росії та 8,41 млрд. куб. м власного виробництва).

Відповідно до угоди з Росією, Україна має отримати у 2009 році 40 млрд. кубометрів газу. Було домовлено про зменшення обсягу постачання газу до 33 млрд. кубометрів. За перше півріччя ц.р. в Україну надійшло від ВАТ «Газпром» 8,18 млрд. кубометрів, тобто за друге півріччя ми маємо отримати втричі більше – 24,82 млрд. куб. м газу. Виникає закономірне питання: якщо Уряду ледве вдалося розрахуватися за 8,18 млрд. куб. м газу, то як він зможе за наступні шість місяців викупити у Росії втричі більше газу, ніж за перше півріччя 2009 р.? Зрозуміло, що це вкрай складне, майже неможливе завдання. А в разі

Таблиця 3. Обсяги споживання газу за шість місяців 2009 року, млрд. куб. м

Показники	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень
Споживання газу, всього, в т.ч.:	6,98	5,52	5,46	2,75	1,76	1,59
Промисловість	1,29	1,10	1,11	0,81	0,77	0,84
Бюджетні установи	0,19	0,15	0,13	0,05	0,01	0,01
Підприємства ТЕК:	2,00	1,56	1,52	0,52	0,20	0,14
в тому числі на виробництво теплової енергії для населення	1,59	1,24	1,24	0,43	0,18	0,12
Населення	2,99	2,35	2,30	1,13	0,56	0,33
Виробничо-технологічні витрати	0,51	0,36	0,40	0,24	0,22	0,27

Таблиця 4. Обсяги постачання газу за шість місяців 2009 року, млрд. куб. м

Показники	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень
Постачання газу, всього, в т.ч.:	2,19	2,48	2,39	3,61	3,68	2,24
імпортований газ	0,55	1,00	0,95	2,30	2,38	1,00
газ внутрішнього видобутку	1,64	1,48	1,44	1,31	1,30	1,24

Таблиця 5. Обсяг газу в газосховищах, по місяцях 2009 року, млрд. куб. м

Показники	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень
Обсяг газу в газосховищах на початок періоду	14,40	9,61	17,57	14,53	14,76	15,89
+ закачано протягом місяця за рахунок імпорту				1,35	1,78	1,00
+ закачано протягом місяця за рахунок внутрішнього добутку				0,18	0,74	0,90
+ отримано у сховищах		11	0	0	0	0
- відібрано зі сховищ	4,79	3,04	3,07	0,67	0,60	1,25
- передано на користь інших юрисіб				0,60	0,79	0
Обсяг газу в сховищах на кінець періоду	9,61	17,57	14,50	14,76	15,89	16,54

Таблиця 6. Вартість газу, 2009 рік, \$/тис. куб. м

Показники	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень
Ціна на імпортований газ	360,32	360,8	361,45	272,22	272,21
Ціна на газ внутрішнього виробництва, за якою цей газ закуповує НАК «Нафтогаз України», з податками	31,55	31,51	31,57	31,97	32,64
Довідково: собівартість газу внутрішнього видобутку, без ПДВ	18,46	18,46	18,46	19,30	19,13

Таблиця 7. Тарифи (без плати за транзит, транспортних витрат, надбавок і ПДВ), 2009 рік, грн./тис. куб. м

Показники	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень
Промисловість	2 020,25	2 020,25	2 020,25	2 020,25	2 020,25
Бюджетні установи	2 020,25	2 020,25	2 020,25	2 020,25	2 020,25
Підприємства ТЕК	593,45	593,45	593,45	593,45	593,45
Населення	330,62	333,94	337,27	350,64	324,34

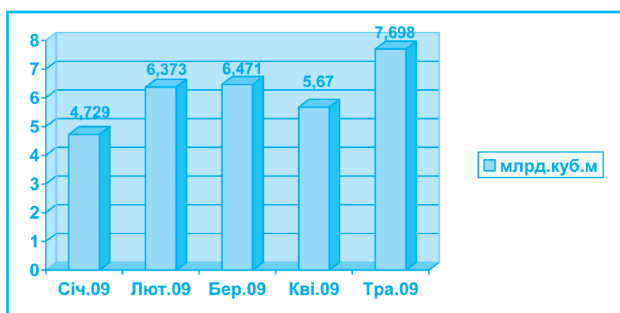

Рис. 9. Транзит газу через територію України за п'ять місяців 2009 року, млрд. куб. м

порушення умов контракту Росія виставить штрафні санкції, що призведе до ще більшого ускладнення відносин із керівництвом Російської Федерації.

Суттєво скоротився транзит газу через Україну: за шість місяців 2009 року він загалом становив 39,076 млрд. куб. м. Отримано за транзит газу від Росії \$661 млн. (1,7 дол. США за 1 тис. кубометрів на 100 км).

Потрібно також відзначити, що Україна спожила газу на 7,47 млрд. куб. м більше, ніж сумарно видобула сама і закупила у Росії (див. табл. 3 і табл. 4). Звідки ж виник додатково спожитий газ? Однозначно із газосховищ. Це був той газ, який Уряд відібрав у «УкрРосЕнерго», власником якого був Дмитро Фірташ.

Таким чином, НАК «Нафтогаз України» швидше за все і є тією найслабшою ланкою ланцюга загроз для України, звідки може розпочатися руїна держави. Але це вже тема іншої статті.

Проведений комплексний аналіз сукупності грошово-фінансових та соціально-економічних загроз, які постали сьогодні перед Україною, свідчить про те, що наша країна невідворотно наближається до внутрішнього дефолту. Це означатиме неспроможність державної машини виконувати свої фінансові й соціальні зобов'язання через державний та місцеві бюджети. Внутрішній дефолт потягне за собою зовнішнє банкрутство української держави.

Чи існує вихід із цієї ситуації повсюдного розладу? Необхідна термінова зміна соціально-економічної парадигми розвитку. Слід перейти від державно-монополістичної кланово-олігархічної моделі до моделі народного капіталізму, основою якої є середній клас, а рушійною силою – дрібна та середня національна буржуазія.

1. Соскін О. Україна занурюється у кризу. Чи врятують нас міжнародні запозичення? // «Економічний часопис-XXI». – 2009. – № 3–4. – С. 3–6.
2. Соскін О. Економічний хаос та зубожіння – вірогідні ознаки розвитку України у 2009 році // «Економічний часопис-XXI». – 2009. – № 1–2. – С. 5–6.
3. Соскін О. Україна: політико-економічні відповіді на макроекономічні виклики // «Економічний часопис-XXI». – 2008. – № 9–10. – С. 3–7.
4. Соскін О. Україна перетворюється на націю паразитичного споживання // «Економічний часопис-XXI». – 2008. – № 5–6. – С. 5–7.
5. Соскін О. Формування національної буржуазії – основа розбудови ефективної української держави // «Економічний часопис-XXI». – 2007. – № 5–6. – С. 41–42.
6. Соскін О. Державна економічна політика України: загроза фінансово-грошової кризи // «Економічний часопис-XXI». – 2005. – № 7–8. – С. 8–10.
7. Соскін О. Економіка України: причини повернення та шляхи подолання структурних криз // «Економічний часопис-XXI». – 2005. – № 5–6. – С. 3–8.
8. S&V development. Фінансовий портал. – <http://www.svdevelopment.com/ru/news/market/itm/35044/>
9. Закон України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» // Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=187396&cat_id=187392
10. Аналітична записка щодо фінансового стану Пенсійного фонду України за січень-липень 2009 року, підготовлена Головною службою інформаційної політики Секретаріату Президента України, 04.08.2009 р. – <http://www.president.gov.ua/news/14637.html>